

TÉREY JÁNOS

(1970–2019)

„Kavarjanak föl, forgassanak föl, ízeimre szedjenek szét, rázzanak meg jól, és rakjanak össze újra” – írta a POSZT válogatói tapasztalatait összegző 47, *mint Ványa* című beszámolójában egy évvel ezelőtt. Ezt várta el a színháztól, de általában a művésztől is; saját műveiben is erre törekedett. Magától értetődően fogalmazta magát a címbe. De hogy miért öltötte föl „Ványa bácsi” jelmezét egy pillanatra, nem tudom. Pusztán a színházi közeg és az életkor véletlen egybeesése miatt? Vagy bármi alkalmas volt arra, hogy annak tükrében saját életére nézve megtudjon valamit? Csak abban vagyok biztos, hogy az elfecsérelt élet nem lehetett alapja a hasonlításnak.

Másfél évtizede arra a kérdésre, hogyan képzei el magát ötvenévesen, a rá jellemző szarkazmussal azt válaszolta egy interjúban: „Mindenesetre: írók koszorújában Szigligeten, szilveszterkor *nem* képzem el magam, mert nem szeretném azt a fajta öregséget.” Aztán rögtön hozzátette: „De ki tudja?”, és ez az elbizonytalanító gesztus sem kevésbé jellemző, az igen és nem közti oscillálás, villódzás, a gondolati lehetőségekkel való játék, az elképzelt álarcok próbálgatása. Az erős állítás, az éles fogalmazás a magánbeszélésekben is sajátja volt. És magára vonatkozóan sem enyhített iróniáján. „Verseimet gyűjtöm egybe. Nem az összeset, ilyen kegyes egykori magamhoz és ilyen kegyetlen jelenlegi olvasómhoz hogyan is volnék?” – írta összegyűjtött verseinek kötete, az *Őszi hadjárat* jegyzetében.

Váratlan halála összezavar, tanácstalanná tesz. Hatására az értelem – csak látszólag paradox módon: *öszönösen* –, akár a vadászkutya, jeleket, jelentéseket kajtat megállíthatatlanul. Akárhogy is, valahogy úgy alakult, hogy az összegyűjtött versek végén álló, új versek ciklusának alcíme *Útirajzok és siratók*. A kötetet záró három vers egyike Borbély Szilárdnak állít emléket, számon kérve az utókoron a halála utáni szentté avatás hamisító buzgóságát (ami most is óvatosságra int). „A borzongató emlékezetközösség / Utólag mindent tudni vél... stigmát, keresztet. / S őt befogadja ugyanaz a föld, / Amelyben gyökeret sosem eresztett” – írja keserűen a költő életében felszámolhatatlan magányosságát hangsúlyozva.

Az utolsó előtti, a XIX. darab, az *Édes fiaim!* régies hangütésű invokáció és testamentum: arról rendelkezik, hogy még e világban, „a halálon innen”, de szinte megközelíthetetlen rejtkehelyen talált erdei tábor legyen majd a végső nyugvóhelye. „Arra kérem a szurdok szellemét, / Övjon minket lombon innen és túl! / Meghalni ugyanide hozzatok.”

Az utolsó vers pedig, a *Platánok júliusban*, e fák kérgének lehullatásából kiindulva bontja ki hasonlatát a versen át a személyiség külső és belső meghatározottságainak levetkezéséről. Rokona ez az éntől való Weöres Sándor-i megszabadulásnak: „Elsüllyeszted a cirkálót, aki voltál. / (...) Lepattannak rólad a bókók, / A súlyos függést okozó pénzek, / A tévhitük is, végül a pillantások.” De ez a folyamat túlmegy a társadalmi értelemben vett elmagányosodáson, a folyamat végül továbbhaladva az énen belülré gravitál: „Magzatnyira zsugorodva / Alszol majd nemsokára téli álmod. / Vedled a gyávaságod mint fölösleget, / És bőrröddel együtt minden hagyományt: / Apadva közelítéd lényeged.” Ám különös, váratlan kivételt képez a család: „Senkid sincsen, csak egyetlen aszszony / Senki sem áld meg, csak a nevető fiaid.” És a vers refrénje: „Addig ráz Isten, / Amíg csontodig nem csupaszkodsz. / Addig ráz Isten, / Amíg hozzá föl nem csaperedsz.” Így ér véget az általa, utólag tudjuk, *végleg* elrendezett költői életmű. Ultima manus in aeternum. Ahogy mondom, jeleket, jelentéseket keresek, hogy értem azt, amit nem értek.

„Józanító tapasztalás, / Hogy nincsen többé Nagyszabás” – írta a *Paulusban*. Meg akarta látni és meg akarta mutatni a mai, sokszor sivárnak, kisszerűnek tűnő mindennapokban azt, ami bennük mitologikus; megmutatni a műben? / visszahozni a mű által? a létezés egykor – a régi görögöknél vagy a germánoknál – jól ismert agonisztikus karakterét, amelyet még nem moderál a modern civilizáció. Pesszimizmusa, ahogy vallotta, nem nihilizmus volt, és itt eszünkbe jutnak *A tragédia születésében* írtak a régi görög pesszimizmusról, amely el nem fordított tekintettel vizsgálta a létezést. Számomra Nietzsche idézte az is, ahogy „korszerűtlen” műformákat választott, például a verses regényt, a kortársi elvárásokkal szembemelve. És máig emlékszem a korai, *A természetes arrogancia* kötet által kiváltott ambivalens érzésemre, az alá- és föléfogalmazások elegyéből kikevert sajátos nyelv vonzására és a fölnövelt, adys költőszerep keltette megütközésre.

Mindig szeretett volna egy Debrecen-regényt írni. Ez regényformában már nem születik meg ugyan, ám verseiből, misztérium-drámájából, a *Jeremiásból*, nyilatkozataiból és a be nem fejezett memoár részleteiből így is nagyszabású a kép, az a látomás, ahogy a város múltját vagy épp képzeletbeli jövőjét megalkotja. Viszonya városához egyszerre szenvedélyes és józanul kritikus. „Hány nagy, debreceni ember nagy, debreceni ambíciójából nem maradt még ennyi sem” – írta az elpusztult debreceni gótikus Szent András-templom romjain töprengve, és vélhetően az ő „nagy, debreceni ambíciójának” a sorsa is megfordult a fejében. Számomra Csokonain túl – Janus Pannonius szavával – „általa híres e föld”.

Február végén három verset küldött „Wachau mélységes mély csöndjéből”, melyek áprilisban láttak napvilágot a lapban. Március elején azt írta: „Folyt. köv. az »emlékirattal« (azon még évekig dolgozom)”. Április végén aztán ígéretéhez híven meg is érkezett a mostani *Jelenkor* élén álló írása; ez is az ausztriai ösztöndíjas tartózkodás alatt született, ahogy ő maga titulálta: „Krems gyümölcse”. E memoár-részletében a földtől való kamaszkori elszakadással kezdődő, majd kerülő utakon keresztül zajló lassú folyamaton át jut el valahová. Nehéz lenne pontosan megmondani, hová is. Mert a konkrét terület ugyan létezik, de rég nem abban a formában, ahogy egykor felmenői kezében. Így tehát a hely emlékéhez jut el, az imaginárius helyhez – még ha dokumentumokra alapozva is –, amit fantáziájával áttelekesít. Hol van hát „Jánoska pajtája”?

Másfelől nézve eljut oda, hogy az egykori földekről azt írja: „a miénk”. Egyszerre azonosul az ősökkel, de az idézőjelet mégis kiteszi. A rezignált tónusban, pontosságra törekedve elmesélt családi hanyatlástörténet mélyen kelet-európai. Közben szerzője identitásának elmozdulásait végigkövethetjük, míg eljut a reflektált azonosulásig: „Abból, amit monoton mezőgazdasági tájként szoktak emlegetni a spleenes és fellengzős bölcsészek – amilyen huszonöt éve én is voltam –, abból a monoton tájból száznegyven holdnyi föld mi magunk vagyunk.” Talán Mészöly Miklóst fűzte ilyen egyszerre érzéki és intellektuális – azaz egzisztenciális – viszony a saját tájához.

Az alcím pedig így szól: *Egy cívis vallomásai*. Ezzel újabb azonosulási körbe lép be, noha okunk van némi ironiát sejtteni ebben is. De vajon töprengő homlokráncolással vagy kaján vigyorral kanyarította ezt oda?

Mit is mondhatnék még? A *Káli holtak* általa kitalált Hamlet-szereplőjével, „Fortinbrascuval” mondjam, hogy *lőjenek sort?* És ha azzal zárnám, hogy Térey János párját ritkítóan nagy nyelvi erejű, kivételes formateremtő képességgel megáldott, eredeti költő volt, vajon szégyenlősséggel elég kaján mosollyal fogadnád-e ezt is, Jánoskám?

Ágoston Zoltán